



Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Podmínky života dětí umístěných ve věznici pro matky s
dětmi

Vypracovala: Jana Vopálenská
Vedoucí práce: PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 17. března 2014

Jana Vopálenská

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Miluši Vítěčkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při vypracování bakalářské práce.

ABSTRAKT

Vzhledem k tématu bakalářské práce, kterým je „Podmínky života dětí umístěných ve věznici pro matky s dětmi“, obsahuje teoretická část bakalářské práce kapitoly věnující se trestu, vězeňství, zvláštnostem ženských věznic. Cílem bakalářské práce je nahlédnout do vězeňského prostředí ve Světlé nad Sázavou a prezentovat výsledky kvalitativního šetření realizované právě v tomto prostředí. Jedná se o výsledky zjištěné na základě rozhovorů s odsouzenými matkami a zaměstnanci vězeňské služby (vychovatel, psycholog) a dále zjištěné prostřednictvím nestrukturovaného pozorování. Výzkumné šetření si klade za cíl odpovědět na tyto otázky: Jaké jsou podmínky života dětí umístěných ve věznici pro matky s dětmi? Jaký mají pohled na péči, výchovu a vzdělávání svých dětí samotné matky ve výkonu trestu? Jaký je názor zaměstnanců Vězeňské služby České republiky na péči o děti u odsouzených matek? Výsledky výzkumu ukazují na nedostatek vnějších podnětů působících na děti ve věznici a na velmi malé uspokojení duševních potřeb. Jednoznačnou prioritou se zdají být materiální podmínky a zachování vazby mezi matkou a dítětem. Z výzkumu vyplývá, že věznice nemůže poskytnout takové zázemí, kterému se dostává dítěti v domácím rodinném prostředí. Matky si musí být vědomy toho, že jsou odsouzeny k trestu odnětí svobody.

Klíčová slova: trest – vězení – odsouzené matky – vazba – děti ve věznici

ABSTRACT

The theoretical part of this bachelor project, whose topic is „The life conditions of children placed in mothers with children prisons, contains chapters about punishment, imprisonment, women’s prisons exceptionalities.“ The aim of this work is to look at the prison’s environment in Světlá nad Sázavou and to present the results of qualitative examination implemented just in that environment. Those results have been found out through the dialogues with sentenced mothers and prison service employees (psychologist, educator). Furthermore found out through non-structured observation. The research examination wants to answer following questions: What are the life conditions of children placed in mothers with children prisons like? What is the convicted mothers’ view of their children’s care, upbringing and education themselves? What is the prison service employees’ view of sentenced mothers’ care of their children? The results show the lack of outer motivation which influence the children in prison and unsatisfying psychic needs. The uncompromising priority seems to be material conditions and children’s dependency on mothers. The research indicates that prisons are unable to provide such background, which a child gets at home in family environment. Mothers must realize that they have been confined.

Keywords: punishment – prison – sentenced mothers – custody – children in prison

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	9
1 ZÁKLADNÍ POJMY, ÚVOD DO PROBLEMATIKY VĚZEŇSTVÍ	9
1.1 Penologie.....	9
1.2 Pojem a účel trestu	10
1.2.1 Druhy trestů	12
1.2.2 Funkce trestu.....	13
2 VĚZEŇSTVÍ	16
2.1 Typy věznic v České republice	16
2.2 Ženské vězeňství	18
2.2.1 Ženské věznice v České republice	18
2.3 Programy zacházení	20
2.4 Specifické skupiny odsouzených	21
3 ODSOUZENÉ ŽENY A JEJICH DĚTI	22
3.1 Vazba matka-dítě	22
3.2 Kritéria pro přijetí matky na Specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí	23
3.2.1 Základní ustanovení dle § 67 odst. 1 zákona 169/1999 Sb., o výkonu trestu svobody	24
3.2.2 Přijímání na specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí	25
3.2.3 Výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí na specializovaném oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí	25
EMPIRICKÁ ČÁST	30
4 METODIKA	30
4.1 Cíl práce, výzkumný problém, výzkumné otázky	30
4.2 Použité metody a charakteristika výzkumného souboru	31
5 VÝSLEDKY.....	33
5.1 Výsledky na základě analýzy dokumentů	33
5.2 Případové studie	36
5.2.1 Případová studie 1.....	36
5.2.2 Případová studie 2.....	39
5.2.3 Případová studie 3.....	41
5.3 Výsledky na základě rozhovoru s psychologem, vychovatelem.....	42
6 DISKUSE A ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ	44

ZÁVĚR.....	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	49

ÚVOD

Problematika českého vězeňství se stala v poslední době velmi kontroverzním a diskutovaným tématem. Ponechat si dítě u sebe při výkonu trestu svobody bylo do roku 1989 zcela nepřípustné. V roce 2000 se naskytla možnost otevřít ve Věznici Světlá nad Sázavou specializované oddělení pro odsouzené matky s dětmi. Aby se dítě dobře vyvíjelo a rozvíjelo, musí být naplněny jeho potřeby. Ty mohou být naplněny pouze za určitých podmínek. Proto jsem se pokusila ve své práci zjistit, jaké jsou podmínky života dětí umístěných ve věznici pro matky s dětmi.

V bakalářské práci s názvem „Podmínky života dětí umístěných ve věznici pro matky s dětmi“ jsou nejprve uvedeny kapitoly zabývající se trestem a jeho dopadem na jedince, dále pak věznicemi a jejich charakteristikou. Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se věnuje oboru, který se nazývá penologie, dále pojmům, které s touto vědou souvisí. Další pasáž se týká věznic, jejich dělení a programům zacházení ve věznici, které jsou základním principem dalšího setrvání odsouzených ve věznici.

Praktická část se zabývá speciálním oddělením pro matky ve věznici. Na základě rozhovorů s odsouzenými matkami a zaměstnanci věznice jsou prezentovány výsledky, které se vztahují k otázce, jaké mají děti odsouzených matek vytvořeny podmínky pro svůj harmonický rozvoj.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 ZÁKLADNÍ POJMY, ÚVOD DO PROBLEMATIKY VĚZEŇSTVÍ

1.1 Penologie

S vývojem trestu odnětí svobody došlo současně i k vytvoření nauky, která se nazývá penologie. Zabývá se výkonem trestu a jeho účinky.

Penologie, jak uvádí Černíková a Sedláček (2002, s. 7), je obvykle vymezována jako „... věda, která zkoumá tresty a trestání, jejich výkon a účinky. Penologie vznikla v lůně konstituujících se trestně právních disciplín a to na základě zobecnění zkušeností s ukládáním trestů (různých trestů) v historickém pozadí vývoje teorií trestu a účelu trestání.“

S touto definicí se ztotožňuje Sochůrek (2007), který ještě zdůrazňuje, že by nemělo docházet k opakování trestného činu. Taktéž uvádí, čím se penologie zabývá:

- zkoumáním sociálně patologických procesů, jevů, vztahů a zákonitostí, které vznikají následkem dopadu trestu na jedince
- fyzickou i psychickou stránkou pachatele (například věk, zdravotní stav, dosažené vzdělání, atd.)
- zkoumáním stanovisek k výchovnému zacházení s vězněnými, aby bylo dosaženo co nejúčinnějšího trestu
- zkoumá systém organizací a jejich funkcí při realizaci zákonného postihu

- zkoumá a prohledává i jiné postihy, které by účinně ovlivňovaly chování pachatelů trestných činů, různá ochranná opatření, alternativní zacházení s pachateli

Dle Mařádka (2003) je penologie nauka o trestání, o typech trestu a jejich účinnosti. Pojetí penologie, jak zmiňuje, není jednotné: jedna část autorů považuje penologii jako součást kriminologie a vědy o trestním právu. Druhá část autorů penologii považuje za jednu ze speciálních pedagogik, a to pedagogiku kriminální nebo penitenciární. Třetí skupina autorů zařazuje penologii do tzv. zacházení s vězni.

Hála (2006) vymezuje penologii (z latinského *poena* / „péna“ = trest) jako vědu o trestech a trestání, kterou lze pojmout v širším a užším pojetí. V rozsáhlejší pojetí by mohla zahrnovat například i specifickou problematiku trestání jako proces při výchově dětí. V užším slova smyslu zkoumá tresty nařízené soudem.

1.2 Pojem a účel trestu

Trest z laického pohledu lze definovat jako omezení či újmu za porušení určitých pravidel. Na těchto pravidlech se domluví určité společenství lidí.

Z pohledu trestněprávního je trest prostředek, který slouží k ochraně lidí a je následkem protizákonného jednání.

„Trest je jedním ze základních výchovných prostředků. V celosvětovém kontextu je používán jako významný obranný mechanismus před chováním a jednáním, které porušuje zavedené sociální konvence, pravidla nebo normy, tedy i delikventním jednáním, přičemž systém trestů je vymezen sociálními normami, zejména právem.“
(Sochůrek, 2007, s. 11)

Jak dále Sochůrek (2007) uvádí, trest by měl mít pro pachatele dopad na citovou stránku jeho osobnosti. Měl by být až na výjimky jistý a následovat hned, jakmile se jedinec proviní.

Úkolem trestního procesu je dle Černíkové a Sedláčka (2002, s. 49) „... detailně vysvětlit, objasnit, doložit a prokázat všechny okolnosti spáchaného trestného činu zcela konkrétním pachatelem, je ve své nejhlubší podstatě velmi složitou myšlenkovou konstrukcí zúčastněných osob, jejímž výsledným efektem je sladění kvalifikovaného, právního vědomí, založeného na nevyvratitelné logice trestního ustanovení s „nelogičností“ spáchaného trestného činu, neakceptovatelného společností.“

Jakým způsobem se má s odsouzeným zacházet vysvětluje Sochůrek (2007, s. 13) „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti... S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“

Každá z těchto definic uznává do jisté míry odlišné prvky trestu, ale jako klíčový zřetel však obvykle bývá zdůrazněno právě úmyslné uložení jisté újmy za porušení právní normy.

Jedním z nejčastějších a základním druhem trestů je trest odnětí svobody. Trest spočívá v tom, že jedinec, který se dopustil trestného činu, je na základě odsouzení umístěn do věznice, kde si trest odpykává. Účelem je zabránit jedinci páchat další trestnou činnost a přemýšlet o nápravě své osobnosti.

Podle českého právního řádu je trest odnětí svobody trestem univerzálním (Novotný et al., 2010), protože je možné ho uložit za každý trestný čin, který je uveden v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně v jeho zvláštní části.

1.2.1 Druhy trestů

Dle zákona č.40/ 2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů může být za spáchané trestné činy uložen soudem trest:

- odnětí svobody
- domácí vězení
- obecně prospěšné práce
- propadnutí majetku
- peněžitý trest
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- zákaz činnosti
- zákaz pobytu
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- ztráta čestných titulů nebo vyznamenání
- ztráta vojenské hodnosti
- vyhoštění

Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákoník jinak,

- a) nepodmíněný trest odnětí svobody,
- b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
- c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest.

Podle Mařádka (2003, s. 92) je trest „... obecně následné opatření po předchozím provinění.“

Současná právní úprava umožňuje dvě varianty délky trestu:

- trest odnětí svobody do dvanácti let
- trest výjimečný, který se ještě dělí na:
 - výjimečný trest trvání nad patnáct let
 - trest odnětí svobody na doživotí

Trestní zákon umožňuje i jiné tresty, než je odnětí svobody.

Mařádek (2003) specifikuje tresty na:

- ztráta vojenské hodnosti
- zákaz činnosti
- propadnutí majetku
- ztráta čestných titulů a vyznamenání
- peněžitý trest
- propadnutí věci
- vyhoštění
- zákaz pobytu

Trestní zákon může uložit současně několik výše uvedených trestů, mimo kombinace peněžitého trestu s trestem propadnutí majetku. (Mařádek, 2003)

Trest je ukládán, aby splnil určitou funkci.

1.2.2 Funkce trestu

Funkci trestů můžeme, jak je uvedeno v Bajcurovi (1999), rozdělit na regulativní, ochrannou, preventivní, represivní.

- **Regulativní funkce** vychází ze zásady nullum crimen, nulla poena sine lege (žádný trestný čin, žádný trest bez zákona) a spočívá ve stanovení podmínek trestní odpovědnosti a ukládání trestů pachatelům trestné činnosti.
- **Ochranná funkce** spočívá v tom, že trestněprávní normy působí jako krajní právní prostředek ochrany celé společnosti před nejzávažnějšími útoky fyzických osob.
- **Preventivní funkce** vychovává a pozitivně působí na potenciální pachatele podobných trestných činů.

- **Represivní funkce** působí přímo na pachatele trestného činu. Je to spíše taková odplata za spáchaný trestní čin.

Odlišné rozdělení účelu trestu uvádí Sochůrek (2007)

- **Retributivní teorie** (teorie odplaty) – trest je zrcadlovým obrazem spáchaného trestného činu. Účel trestu je spatřován v újmě pachatelů, který se ze své svobodné vůle dopouští trestního jednání a musí si být vědom případných následků.
- **Teorie odstrašení** – jejím základem je snaha odradit pachatele (i potencionální tzv. negativní generální prevence) a potažmo i celou veřejnost (tzv. pozitivní generální prevence) od páčání trestných činů.
- **Nápravná teorie** – cílem trestu, jeho délky a diferencovaného přístupu je poskytnout odsouzenému dostatečný čas a formy zacházení (dnes i léčebného) k jeho následnému odklonu od kriminální kariéry.
- **Eliminační (vyučovací) teorie** – za cíl potrestání považuje kratší, delší či trvalou izolaci pachatele od společnosti, která mu účinně brání páchat trestnou činnost.
- **Restituční (kompenzační teorie)** – základem přístupů ovlivňovaných touto koncepcí jsou ohledy na oběť nebo pozůstalé oběti, tzn. viktimologické (viktimologie = věda o oběti) chápání pojetí trestu od trestů alternativních až po odškodnění.
- **Smíšené teorie** – spousta států uplatňuje ve své trestní politice smíšené přístupy výše zmíněných teorií ve více či méně vhodné kombinaci jejich vybraných prvků. Smíšené teorie jsou uplatněny i v zákonu trestu odnětí svobody platném v České republice.

Podle Mezníka (1995) má nynější společnost tři způsoby obrany před páčáním trestné činnosti:

- vyloučení ze společnosti
- preventivní odstrašení
- náprava resocializací

V současné době se nejvíce uplatňuje multifaktoriální přístup, který shrnuje pozitivní prvky jednotlivých přístupů a teorií. (Sochůrek, 2007)

Pokud je obviněn občan České republiky ze spáchání trestného činu, může být dle Mařádka (2003) vzat nejprve do vazební věznice, později do věznice, kde vykonává výkon trestu odnětí svobody po pravomocném rozhodnutí soudu.

2 VĚZEŇSTVÍ

2.1 Typy věznic v České republice

Věznice v České republice se podle vnitřního uspořádání, vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti dělí na čtyři základní typy:

- věznice s dohledem
- věznice s dozorem
- věznice s ostrahou
- věznice se zvýšenou ostrahou (Sochůrek, 2007)

Zákon také pamatuje na výkon trestu cizích státních příslušníků, mladistvých a matek s dětmi. Dále obsahuje zvláštní ustanovení pro výkon trestu specifických skupin vězňů, například trvale pracovně nezařaditelných jedinců nebo odsouzených na doživotí.

Níže jsou uvedeny typy věznic dle Vyhlášky č. 345/ 1999, Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Věznice typu A – s dohledem

Do věznice s dohledem je zařazen pachatel, kterému byl uložen trest za trestný čin, který spáchal z nedbalosti a ještě nikdy nebyl odsouzen pro výkon trestu odnětí svobody za úmyslný trestný čin. Odsouzený se může volně pohybovat v prostorách věznice bez doprovodu a bez omezení zaměstnance. Tito jedinci mohou pracovat na pracovištích mimo věznici. Po pracovní době se vězni mohou rovněž pohybovat mimo věznici za účelem návštěvy kulturních, sportovních a osvětových akcí bez dozoru vězeňské služby (dále VS). Návštěvy se konají zpravidla bez dozoru VS. Ředitel může jednou za dva týdny povolit vězni opuštění věznice na dvacet čtyři hodin.

Věznice typu B – s dozorem

Do těchto věznic umísťuje soud zpravidla odsouzené, kterým byl udělen trest za trestný čin z nedbalosti a kteří již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin. Dále pachatele, kterým byl udělen trest za úmyslný trestný čin, jehož délka nepřesáhne dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu za úmyslný trestný čin. Odsouzení se v prostorách věznice musí pohybovat již organizovaně a pod dohledem VS. Někteří odsouzení mohou dostat povolení na pohyb bez dozoru v prostorách věznice, a to zejména při pracovních činnostech. Vězni taktéž mohou navštěvovat kulturní a sportovní akce mimo areál věznice, ale vždy s doprovodem VS. Návštěvy odsouzených se konají zpravidla bez dozoru VS. Ředitel může jednou za měsíc povolit vězni opuštění věznice až na dvacet čtyři hodin.

Věznice typu C – s ostrahou

Do tohoto typu zařízení se umísťují odsouzení, kteří jsou trestáni za úmyslný trestný čin a zároveň nebyly dodrženy podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo zvýšenou ostrahou. Pro tento typ věznic platí, že odsouzení se pohybují v prostorách věznice pod dozorem pracovníků vězeňské stráže. Volný pohyb v prostorách věznice mají povolený pouze při práci, a to výjimečně. Odsouzení pracují v prostorách věznice nebo na střežených pracovištích. Jen zcela výjimečně může být odsouzeným povoleno, aby se při plnění pracovních úkolů pohybovali mimo areál věznice. Návštěvy se konají za dozoru VS. Ředitel může vězni povolit opuštění věznice jednou za dva měsíce na dvacet čtyři hodin.

Věznice typu D – se zvýšenou ostrahou

Do těchto typů věznic jsou zařazováni odsouzení, kterým byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterým byl uložen trest odnětí svobody jako těžkým recidivistům, kterým byl za závažný trestný čin vyměřen trest minimálně osmi let nebo kterým byl vyměřen trest za úmyslný trestný čin, kteří v posledních pěti letech uprchli z výkonu trestu nebo vazby. Odsouzení se pohybují ve věznici pod dozorem. Zpravidla jsou

v celách uzamykání. Pracují pouze na pracovištích ve věznici nebo v celách. Volný pohyb po věznici nemají ani při práci. Při organizovaných akcích mohou být v kulturních a společenských místnostech společně s jinými odsouzenými, kteří jsou zařazeni v tomto typu věznice.

2.2 Ženské vězeňství

Ženská kriminalita není tak rozšířená jako kriminalita mužská. Přes tuto skutečnost je třeba zřizovat věznice výhradně pro ženy. Počet žen odsouzených za různé trestné činy stále stoupá. Nejvíce trestných činností, které páchají ženy, je v oblasti bankovních a pojistných podvodů, krádeží a majetkových deliktech. V České republice jsou v současné době tři věznice pro ženy. Jedná se o Vazební věznici Praha Ruzyně, Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava a Věznice Světlá nad Sázavou. Do roku 2004 existovala ještě ženská věznice v Pardubicích, ale ta v současné době funguje pouze pro odsouzené muže. Kromě těchto věznic mohou být ženy umísťovány i do jiných věznic, a to z důvodů provozních prací v těchto zařízeních.

2.2.1 Ženské věznice v České republice

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava je situován do dvou budov. Ke každé se váže určitá historie. Budovy se nacházejí v ulicích Krnovská a Olomoucká.

V opavské věznici vykonávají trest odsouzené ženy ve všech typech věznic a muži spadající do věznice typu B – s dozorem. Do roku 2009 zde vykonávali trest také mladiství odsouzení, ale z důvodu zřízení ústavu pro zabezpečovací detenci byli vystěhováni.

Celková kapacita je 449 míst, z toho 287 pro výkon trestu odsouzených žen a 162 míst pro výkon trestu odsouzených mužů. Od roku 1999 je zde zřízeno specializované oddělení pro odsouzené ženy, které se specializuje na léčbu závislosti na drogách,

alkoholu a patologickém hráčství. Kapacita toho oddělení byla 26 míst, ale v roce 2004 byla rozšířena o 30 míst, které slouží k ochrannému protialkoholnímu léčení a léčení patologického hráčství pro odsouzené muže. Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence se pyšní vysokou zaměstnaností vězňů. Ti pracují nejen ve vnitřních prostorách věznice, ale i ve vnějších nestřežených pracovištích v oblasti strojírenství, stavebnictví a zemědělství. Mladiství odsouzení si zde mohou doplnit základní vzdělání nebo se vyučit v oboru elektrotechnická výroba.

Zajímavá spolupráce vznikla s Ústavem sociální péče Marinum, kde odsouzené ženy pomáhají tělesně postiženým. Dospělí muži v rámci programu zacházení tráví nejvíce času v dřevomodelářské dílně, jejich výrobky jsou následně umísťovány například do mateřských škol nebo slouží jako dárkové předměty. (Vězeňská služba České republiky, 2013)

Vazební věznice Praha Ruzyně

Oddělení výkonu trestu – Řepy je součástí Vazební věznice Praha Ruzyně. Toto oddělení se nachází v Domově sv. Karla Boromejského v Řepích.

Domov sv. Karla Boromejského je majetkem Kongregace Milosrdných sester a poskytuje komplexní ošetrovatelskou péči starým, dlouhodobě nemocným lidem, kteří potřebují ošetrovatelskou a sociální péči. Za pomoci lidí a sponzorských darů došlo v roce 1996 k rozsáhlé rekonstrukci tohoto Domova. V tomtéž roce došlo také ve spolupráci Vězeňské služby a Kongregace ke vzniku výše jmenovaného oddělení.

V souladu se zákonem je toto oddělení profilováno jako oddělení pro výkon trestu odsouzených žen zařazených do věznice s dozorem a dohledem. Kapacita oddělení je 50 míst. Odsouzené ženy pracují nejen uvnitř oddělení, ale i mimo něj. Největší nabídkou pro pracovní zařazení nabízí sám Domov sv. Karla Boromejského. Jedná se o pozice v prádelně, jídelně nebo i úklidové práce. Jednou z možností, kterou odsouzené ženy mají je absolvovat sanitářský kurz. Po jeho dokončení mohou pracovat jako kvalifikované ošetrovatelky. (Vězeňská služba České republiky, 2011)

Věznice Světlá nad Sázavou

Této věznici je vyčleněna samostatná kapitola v rámci praktické části (podkapitola 4.1) Výsledky na základě analýzy dokumentů), neboť jednou z metod použitých v rámci kvalitativního výzkumného šetření je analýza dokumentů tohoto zařízení.

2.3 Programy zacházení

Program zacházení se zpracovává až na základě komplexní zprávy o odsouzeném, přihlíží se na délku trestu, příčinu jeho trestné činnosti a charakteristiku osobnosti odsouzeného.

Dle Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 41 odst. 3 program zacházení *„obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.“*

V rámci tohoto programu se tři měsíce před propuštěním z věznice vytvářejí podmínky pro samostatný způsob života odsouzeného. Na vypracování programu zacházení se podílejí orgány sociálního zabezpečení.

2.4 Specifické skupiny odsouzených

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a také vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/ 1999 Sb., pojednávají o specifických skupinách odsouzených. Jsou to:

- odsouzené ženy
- mladiství
- trvale pracovní nezařaditelní
- odsouzení k doživotnímu trestu
- odsouzení s duševními poruchami a poruchami chování
- odsouzení cizinci

3 ODSOUZENÉ ŽENY A JEJICH DĚTI

3.1 Vazba matka-dítě

Pro vytvoření kvalitní citové vazby je nutná v našich kulturních podmínkách přítomnost jedné stálé osoby, kterou je nejčastěji matka. Odloučení od této osoby má nepříznivý vliv, který se může odrazit na kvalitě citové vazby.

Bowlby (2012) se domnívá, že pokud dojde k dlouhodobému nebo trvalému odloučení během prvních třech let života, může být citové odcizení trvalé.

V případě, že otec nebo matka nastoupí do vězení, dostávají se děti do nestandardních situací. Část odborníků i laické veřejnosti zastává názor, že není dobré, aby dítě udržovalo vztah s rodičem, který se ocitl ve vězení. Těchto dětí v České republice stále přibývá, protože počet žen páchajících trestnou činností narůstá. Skutečnost, že je matka za mřížemi, poznamená celou rodinu, především dítě. Podle psychologické studie přibližně tři čtvrtiny dětí, jejichž matka či otec se ocitli ve vězení, se obtížně soustředí, mají problémy se spaním, pomočují se a tak dále. To jsou typické příznaky prožitého traumatu. (Vágnerová, 2004)

Vágnerová (2004) uvádí, že v důsledku neuspokojení potřeby citového vztahu s matkou nebo s jinou osobou může dojít k citové deprivaci dítěte, což může ovlivnit celkový rozvoj osobnosti dítěte.

Co se děje s ženami odsouzenými k trestu odnětí svobody? Jednou z nevýznamnějších změn je odloučení od rodiny.

Doba strávená ve vězení může trvat několik dní, měsíců, ale i let. V okamžiku, kdy se ocitnou ve vězení, si některé ženy uvědomí vlastní chybu a selhání. Pochopí, že cena, kterou je nutno zaplatit za to, co udělaly, je vysoká, mnohdy i nejvyšší. Odloučení od vlastních dětí. V případech, kdy si uvědomují, že nejsou dobrými matkami, je tato skutečnost velmi důležitá. Některým matkám se naskytne možnost vzít si s sebou do vězení dítě, ale některé to štěstí nemají. (České vězeňství, 2010)

Podle psychologů je společný život matky s dítětem ve vězení jednoznačně pozitivní. U dětí se tímto předchází traumatu ze ztráty přítomnosti rodiče.

S tímto názorem se shoduje i Martínek (2007, s. 17), který uvádí, že: „... od narození je pro optimální vývoj zdravé psychické osobnosti dítěte nejdůležitější pevná vazba mezi ním a matkou.“ Vazba s matkou je nenahraditelná, jedinečná, znamená pro dítě bezpečí a ochranu před okolím. Význam bazální jistoty pro dítě potvrzuje i Bowlbyho teorie vazby. Bowlby vyzoroval, že pokud se malé dítě oddělí od matky, tak všechny známky stresu se projeví v jeho chování. Dítě se snaží všemi možnými prostředky získat matku zpět.

U matek, které pečují o své dítě ve výkonu trestu, je možné předejít některým poruchám chování v jakékoliv formě (vzdor, lhaní, inklinace k návykovým látkám či jiným závislostem).

3.2 Kritéria pro přijetí matky na Specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí

Pokud odsouzená žádá o umístění na specializované oddělení pro matky s dětmi, musí splnit dle zákona č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., určité podmínky:

- žena před výkonem trestu odnětí svobody nebyla omezena v rodičovské odpovědnosti
- trest odsouzené matce skončí zpravidla do dovršení třech let věku dítěte
- délka trestu matky je delší než šest měsíců
- žena řádně pečovala o své dítě před výkonem trestu a po propuštění z věznice bude mít možnost se dále o dítě starat
- zdravotní a psychický stav musí umožňovat ženě o dítě pečovat
- dětský psycholog zaujme kladné stanovisko k umístění dítěte na oddělení
- prokazatelné finanční zajištění na náklady, které vzniknou při uspokojování potřeb dítěte v případě, kdy bude přijato na oddělení

3.2.1 Základní ustanovení dle § 67 odst. 1 zákona 169/1999 Sb., o výkonu trestu svobody

Dle vyhlášky č. 345/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody musí mít matka při nástupu na oddělení s dítětem na svém účtu ve věznici složenou částku minimálně ve výši dvojnásobku životního minima dítěte do šesti let věku, stanovenou právním předpisem, eventuálně další částku pro své potřeby.

Při nástupu s dítětem matka předloží zdravotní a očkovací průkaz dítěte, průkaz zdravotní pojišťovny svůj i dítěte, potvrzení o zdravotním stavu dítěte ne starší tří dnů, včetně potvrzení o bezinfekčnosti. Dále pak rodný list dítěte, případně soudní rozhodnutí o svěření dítěte do péče.

Dítě je za přítomnosti matky prohlédnuto pediatrem. Matka podepíše zápis o provedené prohlídce a souhlas s tím, že v případě jejího umístění na lůžkovou část věznice či z jiného závažného důvodu, kdy se krátkodobě nebude moci o dítě starat, zajistí přechodně péči o dítě pověřená osoba z řad vězeňského personálu. Bude-li matka hospitalizována nebo z jiného důvodu mimo věznici, péče o dítě bude řešena prostřednictvím Orgánu sociálně právní ochrany dítěte.

Odsouzená si u sebe může ponechat veškeré potřeby pro dítě, které hradí matka ze svých prostředků, zejména ošacení, hygienické potřeby, přikrývky, lůžkoviny, drobné hračky, kočárek a nezbytně nutné množství léků, které dítě pravidelně užívá.

3.2.2 Přijímání na specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí

Odsouzenou přijímá odborná komise ve složení vedoucí oddělení výkonu trestu a vazby, psycholog, sociální pracovníce, speciální pedagog, vedoucí správního oddělení, lékař a právníčka věznice.

Rozhodnutí o povolení mít u sebe dítě ve výkonu trestu odnětí svobody vydává ředitelka věznice.

3.2.3 Výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí na specializovaném oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí

Dle vnitřního řádu Věznice Světlá nad Sázavou je přihlíženo k psychickým i fyziologickým zvláštnostem matek a dětí. Matka, které bylo povoleno mít u sebe své nezletilé dítě, se musí o něj zodpovědně starat. Celodenní péče zahrnuje zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, včetně přípravy stravy, zajištění hygieny, praní, žehlení, úklid a aktivní trávení času s dítětem formou vycházek, her, výtvarných, hudebních a pohybových činností odpovídajících věku dítěte.

Na specializovaném oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí jsou umístěny odsouzené, zařazené k výkonu trestu do věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a jejich děti zpravidla ve věku od jednoho do tří let věku, výjimečně v zájmu zachování sourozeneckých vazeb do dovršení pěti let věku.

Matka má dítě u sebe na samostatné ložnici, která je vybavena postelí pro dítě, přebalovacím stolem, skříní na dětské prádlo a kosmetiku, dětskou ohrádkou, umyvadlem, lůžkem pro matku, skříňkou k uložení osobních věcí matky, stolem a židlemi.

Matka zajišťuje veškeré potřeby pro dítě z vlastních prostředků.

Stravování

Odsouzená se podílí na přípravě stravy pro děti v dietní kuchyni pod dohledem zaměstnanců referátu stravování a dietní sestry. Při přípravě stravy matka dodržuje stanovenou technologii a postup práce. Matka spolu s dítětem se stravují v jídelně specializovaného oddělení.

Vystrojování

Odsouzené žena, které bylo povoleno mít u sebe ve výkonu trestu své dítě, může nosit vhodný vlastní oděv a obuv dle svého uvážení. Na oddělení jsou vytvořeny dobré podmínky pro praní vlastního prádla, oděvu dětí i vězeňského ložního prádla.

Vycházky

Vycházky se konají denně v určeném vycházkovém prostoru dle potřeb dítěte. Za bezpečnost dítěte během vycházky zodpovídá matka. Na vycházce musí mít matka i dítě oděv a obuv přiměřené povětrnostním podmínkám.

Nemocné odsouzené matky a děti konají vycházky se souhlasem ošetřujícího lékaře a dle jeho doporučení.

Nákupy potravin a věcí osobní potřeby

Finanční prostředky, které jsou zaslány odsouzené do věznice jako sociální dávka pro dítě nebo výživné, lze použít pouze k uspokojení dítěte. Matka může na vlastní žádost použít pro potřeby dítěte finanční prostředky z účtu peněz v úschovně, pocházejících ze státní sociální podpory, zůstane-li na účtu částka stanovená zákonem. Doplnkové potraviny pro dítě si zakoupí ve vězeňské prodejně během nákupů pro osobní potřebu.

Uspokojování kulturních potřeb

Odsouzená má právo si půjčovat a hrát společenské hry, které jsou ve věznici k dispozici. Speciální pedagog specializovaného oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí může v odůvodněných případech umožnit zakoupení, zaslání, případně dovezení a používání jiných věcí, majících vztah k zajištění dalšího vzdělávání odsouzené, k jejímu programu zacházení, případně k zájmové činnosti, výchově či vzdělávání dítěte, pokud tyto věci a jejich povaha, množství nebo užívání nebudou narušovat pořádek v ubytovacím prostoru anebo škodit zdraví či omezovat ostatní odsouzené nebo děti. Odsouzeným je umožněno půjčování knih v knihovně.

Při povolování možnosti sledování televizních pořadů se přihlíží k uspokojování potřeb dítěte.

Návštěvy

Odsouzená má nárok jednou za měsíc na tři hodiny přijmout návštěvu svých blízkých. Na návštěvu mohou přijet celkem čtyři osoby včetně dětí.

Programy zacházení

Jak je uvedeno v řádu výkonu trestu odnětí svobody č. 345/ 1999 Sb., programy zacházení jsou okruhy konkrétních činností, kterých je odsouzená povinna se zúčastnit. Jejich výběr vychází z komplexní zprávy a nabídky možností věznice. Odsouzená výběr programu potvrdí svým podpisem.

Základem programu zacházení je celodenní péče matky o dítě.

Program zacházení s odsouzenými se dělí na:

- pracovní aktivity
- vzdělávací aktivity
- speciální výchovné aktivity
- zájmové aktivity
- oblast utváření vnějších vztahů

Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí – práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice a pracovní terapie, vedená odbornými zaměstnanci.

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se rozumí – vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm, vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu, zejména odborné semináře z oblasti pediatrie, komplexní péče o dítě, zdravého životního stylu a z oblasti sociálně právní.

Speciálně výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí – individuální a skupinové speciálně pedagogické a psychologické působení na odsouzené, zaměřené na mezilidské vztahy, vytváření společensky přijatelného chování, rozvoj vnímání potřeb druhých, posilování morálně volní složky osobnosti a sociálně právní poradenství - spolupráce s příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí.

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí – nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, organizované a vedené zaměstnanci Vězeňské služby. Jedná se o aktivity zaměřené na rozvoj dovedností a schopností spojených s plněním mateřské role – například kroužek vaření, šití, údržby prádla, ruční práce, cvičení žen s dětmi, hry zaměřené na zdravý rozvoj dítěte, ale i relaxace a cvičení pro ženy.

Oblastí utváření vnějších vztahů se rozumí – aktivity, které v kladném směru přispívají k soběstačnému životu odsouzených v souladu s výkonem trestu odnětí svobody po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. V této oblasti je odsouzeným nápomocen sociální pracovník.

Programy zacházení s jednotlivými odsouzenými schvaluje ředitelka věznice nebo služební zástupce ředitelky věznice.

Kromě aktivit uvedených v programu zacházení může odsouzená, s ohledem na zajištění potřeb dítěte, v době vymezené vnitřním řádem uspokojovat své zájmy:

- využívat knihovnu věznice
- odebírat tisk a publikace
- sledovat rozhlasové a televizní pořady

- účastnit se dalších aktivit vzdělávání, kulturních, sportovních, náboženských a zájmových činností zprostředkovaných věznicí

Program výchovy a vzdělávání dítěte

Vedle programu zacházení se stanoví rámcový program výchovy a vzdělávání dítěte, který respektuje individuální vývoj a zvláštní potřeby jednotlivých dětí. Cílem je všestranný a harmonický rozvoj osobnosti dítěte. Práce s dětmi má individuální i skupinový charakter a vychází z dosažené vývojové úrovně dítěte.

Obsahem programu je uspokojování veškerých potřeb dítěte:

- biologických potřeb, zejména zajištění výživy, vytváření hygienických návyků, naplňování potřeby pocitu bezpečí a jistoty
- psychosociálních potřeb zejména rozvoj psychomotoriky a sociálního chování, vnímání, emocí, řeči a myšlení

V pravidelných intervalech, jednou za tři měsíce, dětská sestra ve spolupráci s pediatrem a speciálním pedagogem vede zápisy o vývoji a chování dítěte.

Zdravotní péče

Zdravotní péče o dítě je zajištěna smluvním pediatrem prostřednictvím lékaře. Možnost volby lékaře není tímto u dítěte omezena.

Propuštění z výkonu trestu

Matka obdrží závěrečnou zprávu, která hodnotí dosaženou úroveň rozvoje dítěte, kterou v součinnosti vyhotovují odborní zaměstnanci věznice a pediatr.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 METODIKA

V současné době je již jasné, že kriminalita žen je jev, který nelze přehlížet. I když se ženská kriminalita vyskytuje v menší míře než kriminalita mužská, má tendenci pomalu narůstat. Trestnou činnost páchají všechny typy žen, mezi něž patří i matky nezletilých dětí.

Odsouzení ženy k výkonu trestu odnětí svobody, která je matkou nezletilého dítěte je moment, který poznamená nejen ji samotnou, ale i dítě.

Vzhledem k možnosti ponechání si dítěte do věku maximálně pět let během výkonu trestu odnětí svobody u sebe, kterou nabízí vězeňský systém od roku 2002 odsouzeným ženám, jsem se rozhodla provést kvalitativní výzkum na Specializovaném oddělení (SpO) ve Věznici Světlá nad Sázavou. Cílem je zjistit, jaké jsou podmínky života dětí umístěných ve věznici spolu s jejich matkami.

4.1 Cíl práce, výzkumný problém, výzkumné otázky

Bakalářská práce je zaměřena na děti uvězněných matek. Jaké mají děti ve věznici zázemí, jaké jsou podmínky vyžití těchto dětí, zda z pohledu matky dětem něco ve věznici chybí.

Empirický výzkum má přinést nová fakta týkající se problematiky odsouzených matek a jejich dětí.

Výzkumný problém:

Jaké jsou podmínky života dětí umístěných ve věznici pro matky s dětmi?

Výzkumné otázky:

- Jaký mají pohled na péči, výchovu a vzdělávání svých dětí samotné matky ve výkonu trestu?
- Jaký je pohled zaměstnanců Vězeňské služby ČR na péči o děti odsouzených matek?

4.2 Použité metody a charakteristika výzkumného souboru

Kvalitativní výzkum

Výzkumným designem bakalářské práce je vícečetná případová studie. „V *případové studii jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů.*“ (Hendl, 2008, s. 102) Odlišnosti případové studie od statistického výzkumu jsou značné. V případové studii získáváme větší počet informací od malého počtu respondentů, zatímco ve statistickém zkoumání získáváme pouze omezené množství dat od malého počtu zkoumaných jednotlivců. Použitými metodami byl rozhovor, který podle Skutila a kol. (2011, s. 89) je úzce spjat právě s kvalitativním výzkumem díky vzájemné spojitosti mezi dotazovaným a tazajícím. Jak dále uvádí: „*jedná se o proces, který se vyznačuje velmi vysokou interakcí mezi tazatelem a dotazovaným.*“

Dále se jednalo o pozorování, které definuje Švaříček a Šedová (2007, s. 143) jako „*dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu.*“

Poslední využitou metodou, důležitou pro získání uceleného obrazu situace ženského vězeňství a podmínek uvězněných žen s dětmi, je analýza dokumentů, které tvořily řád specializovaného oddělení pro výkon trestu odsouzených matek nezletilých dětí

zařazených k výkonu trestu do věznice s dohledem, dozorem a ostrahou ve Věznici Světlá nad Sázavou a internetové stránky této věznice.

Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum probíhal na Specializovaném oddělení pro odsouzené matky nezletilých dětí ve Věznici Světlá nad Sázavou. Jedná se o malé oddělení s kapacitou patnáct míst. V době výzkumu byly na oddělení pouze tři matky se svými dětmi. Na tento nízký počet odsouzených měla vliv lednová amnestie v roce 2013. Rozhovory byly ještě uskutečněny se speciálním pedagogem a psychologem, zaměstnanci Vězeňské služby Světlá nad Sázavou.

Popis průběhu sběru dat

Vstup do věznice s sebou nesl spoustu bezpečnostních opatření. Po zdárném absolvování těchto nezbytných kroků následovala prohlídka specializovaného oddělení, na kterém výzkum probíhal. Po konzultaci s hlavní vychovatelkou jsem se seznámila s odsouzenými matkami. Byly mnou dotázány, zda mají zájem se výzkumu účastnit. Všechny tři oslovené ženy souhlasily. Výzkum probíhal na pokojích matek, kde byly přítomny i jejich děti. Z rozhovoru nemohl být pořízen zvukový záznam, protože předpisy pro vstup do Věznice Světlá nad Sázavou to neumožňují. Odpovědi jsem si zapisovala. Interpretace rozhovorů je doplněna citacemi z konverzace, které zachycují autentičnost rozhovorů.

5 VÝSLEDKY

Kapitola Výsledky přináší zjištění na základě analýzy dokumentů Věznice Světlá nad Sázavou, rozhovorů s vězněnými ženami, psychologem, vychovatelem vězeňské služby a pozorováním respondentek a jejich dětí ve vězeňském prostředí. Vzhledem k zachování anonymity nejsou v celé práci zmíněna jména respondentů. Jde o design vícečetné případové studie. Výsledky tedy přinášejí údaje týkající se podmínek života dětí na Specializovaném oddělení Věznice Světlá nad Sázavou.

5.1 Výsledky na základě analýzy dokumentů

Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí Světlá nad Sázavou

Specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí bylo otevřeno 1. 10. 2002 ve Světlé nad Sázavou. Po celkové rekonstrukci věznice je celková kapacita pro patnáct odsouzených matek s celkovým počtem dvacet dětí.

Jedná se o první a nejmodernější oddělení v České republice, ve kterém je matce umožněno pečovat při výkonu trestu o své nezletilé dítě. Činnost na tomto oddělení vychází z potřeb každého dítěte, přičemž se přihlíží k psychickým i fyziologickým zvláštnostem matek a dětí.

Program výchovy a vzdělávání se zaměřuje na všestranný rozvoj osobnosti dítěte a zároveň se zaměřuje na zachování citových vazeb mezi matkou a dítětem. Cílem celého programu je pro každou matku zvládnutí péče o dítě a formování jeho osobnosti (Vězeňská služba České republiky, 2009).

Historie Věznice Světlá nad Sázavou

Věznice se nachází v Českomoravském kraji na Vysočině ve městě Světlá nad Sázavou. Dříve tento areál sloužil dětem jako škola v přírodě Školského úřadu Teplice. V roce 2000 byl z důvodu nedostatečné kapacity tento komplex převzat Ministerstvem

spravedlnosti a převeden do užívání Vězeňské služby ČR. (Sisel, 2011) K tomuto rozhodnutí došlo v důsledku nedostatečné kapacity věznic. Plánem bylo vybudovat v této oblasti vězeňské zařízení pro ženy, což se povedlo. V listopadu téhož roku byly ve věznici ubytovány první odsouzení. V této době byly umísťovány do věznice pouze ženy odsouzené k výkonu trestu do věznice s dozorem. Postupem času zde byly umístěny ženy v kategorii ostraha. Kapacita byla navýšena na 400 míst. Po rekonstrukci získala věznice nové školicí středisko, prostory pro zaměstnání a výchovnou práci s odsouzenými ženami. Věznice Světlá nad Sázavou se jako jediná v České republice vyznačuje možností výkonu trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí do věku tří let a také s možností vazby těhotných žen a žen s novorozenci. (Vězeňská služba České republiky, 2009)

Charakteristika Věznice Světlá nad Sázavou

Věznice Světlá nad Sázavou je zařazena (dle zákona č. 169/ 1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody, § 8) do věznice s ostrahou. Trest odnětí svobody si zde odpykávají ženy odsouzené k výkonu trestu odnětím svobody zejména v kategorii ostraha, dozor a mladiství. Mimo toho věznice zajišťuje výkon trestu specificky odsouzeným skupinám, které vyžadují zvláštní přístup.

Specializovaná oddělení:

- oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí ve věznici s dohledem, dozorem a ostrahou
- oddělení výkonu trestu pracovně nezařaditelných odsouzených žen ve věznici s dozorem a ostrahou
- oddělení pro výkon trestu odsouzených mladistvých žen

Od 1. 7. 2004 bylo zřízeno zvláštní oddělení pro výkon vazby. (Vězeňská služba České republiky, 2009)

Koncepce práce s odsouzenými zohledňuje jejich specifické charakteristiky a odlišnosti odsouzených žen. Důležité místo v životě odsouzených mají různé aktivity, při kterých ženy mohou prosadit své schopnosti a dovednosti. Jde například o kroužek zpěvu, aerobik, který je oblíbený zvláště mezi mladšími ženami, dále zahradnictví nebo ruční

práce. Ve věznici se pořádají veřejná vystoupení včetně výjezdů mimo věznici. Výrobky, které vytvoří odsouzení, často putují k dětem do dětských domovů nebo do mateřských škol.

Vnější i vnitřní prostory poskytují odsouzeným poměrně dobré příležitosti pro sportovní vyžití. Postupně se i rozvíjí výtvarný kroužek, keramika a arteterapie. Narůstá zájem o výuku cizích jazyků jako je anglický a německý jazyk, které mohou odsouzení využít například při práci s počítačem.

V rámci speciálně výchovných aktivit, kterým se věnují odborníci z oboru psychologie, probíhá skupinová práce s jedinci drogově závislími. Připravují se speciálně-výchovné aktivity, zaměřené na jedince s nízkými rozumovými a sociálními schopnostmi. Příprava žen na odchod z věznice se soustřeďuje do výstupních oddělení, kde se odsouzení připravují na občanský život, tedy na osvojení si sebeobslužných činností, doplnění si často nedostatečného vhledu do sociálně-právních skutečností a rozvoj společenského rozhledu.

Vzdělávání odsouzených

Jak uvádí Vězeňská služba České republiky (2009), dne 1. 1. 2003 bylo Ministerstvem spravedlnosti zřízeno školské vzdělávací středisko (dále jen ŠVS), které nabízí odsouzeným ženám vzdělávání ve všeobecně vzdělávacích a praktických kurzech. ŠVS je vybaveno dostatečným počtem učeben, kabinetů, učebních pomůcek i výpočetní technikou. Výuku zajišťuje pět stálých učitelů, čtyři externí učitelé a mistři odborné výchovy. Vzdělávací programy jsou rozděleny do několika stupňů. Nevyšší je dvouletý učební obor, dalším stupněm je kurz základní školy a kurz praktické rodinné školy. Tyto kurzy nahrazují vhodným způsobem zařazení do zaměstnání. Základ vzdělávání tvoří v současné době tyto vzdělávací aktivity:

- učební obor výroba konfekce
- praktická rodinná škola
- základní škola
- základy výpočetní techniky

- základy kuchyňských prací
- výuka češtiny pro cizince
- základy gramotnosti

Další vzdělávací aktivity zajišťuje ŠVS s jinými školskými subjekty jako jsou Střední škola informatiky a cestovního ruchu SČMSD v Humpolci a tříleté dálkové bakalářské studium na Masarykově univerzitě v Brně.

5.2 Případové studie

5.2.1 Případová studie 1

Jedná se o pětatřicetiletou ženu. Společně s ní je i na SpO její dcera Anička (jména jsou změněna z důvodu zachování anonymity), které jsou tři roky a šest měsíců.

Respondentka pochází z problémové rodiny. Otec byl závislý na alkoholu, matka měla časté problémy se zákonem. Její dětství bylo těžké. Vyrůstala v rodině se dvěma sourozenci, se kterými se dnes nestýká. Matka s otcem o ni neměli zájem. Vzpomíná si, jak musela otci chodit pro pivo, nejprve se jí to nelíbilo, později si připadala jako dospělá. Nejvyšší vzdělání, kterého dosáhla, byl učňovský obor zahradnice. V pubertě nastal veliký zlom. Dostala se do party, ve které byly prioritou drogy. Chtěla se vyrovnat starším členům party, a proto začala brát drogy také. Nejprve, jak říká respondentka, začala s kouřením marihuany, později přešla na kokain. Na drogy peníze neměla, a tak začala krást. Drogy jí způsobovaly negativní stavy, přesto s jejich užíváním nepřestala. V osmnácti letech byla zadržena policií ohledně řízení vozidla bez dokladů a pod vlivem drog. Soud ji odsoudil na čtyři roky odnětí trestu svobody. Do věznice nenastoupila, protože již byla těhotná. Trest se jí o jeden a půl roku odložil. Po narození syna Michala brala stále drogy, syna vychovávat nemohla, a tak byl předán do péče její matky. V tu chvíli si uvědomila, že není něco v pořádku, a proto se rozhodla, že se začne léčit. Léčba byla úspěšná, velmi jí pomohl přítel, kterého si během léčení vzala za manžela. Odsouzené se blížil nástup trestu odnětí svobody, ale zjistila, že je opět těhotná. V době těhotenství jí ale manžel zemřel na mozkovou příhodu. Za pár

měsíců se respondentce narodila dcera Anička. Když byl Aničce rok, nastoupila i s ní do věznice odpykat si dlouhý trest. Nyní všeho lituje, že se nedokázala postarat o svého syna, i toho jak se chovala ke svým blízkým i svému okolí. Nyní, až se vrátí z vězení, by chtěla vše svému synovi Michalovi vynahradit. Je velmi ráda, že jí bylo umožněno vzít si s sebou do věznice svojí dceru Aničku. Odsouzené zbývá ještě rok odnětí trestu svobody. Problém je v tom, že dceři je tři a půl roku a trest, který si má ještě odpykat je několikanásobně delší, než byl původně uložen. Důvod ale sdělit nechtěla. Odsouzená se obává toho, že až dcera dosáhne věku tří let, bude od matky odebrána. Zbytek trestu si pak matka odpyká bez své dcery. Usilovala o výjimku, ponechat si dceru u sebe déle, ale ta jí byla zamítnuta. Amnestie roku 2013 se na odsouzenou ženu nevztahovala. Trest stále trvá.

Rozhovor jsem začala otázkou týkající se dětství a rodiny odsouzené. Respondentka odpovídala velice obezřetně. Toto téma nechtěla rozvádět. *„No nic moc, nemám na co vzpomínat, táta mámu mlátil a já tomu přihlížela a bylo mu to úplně jedno, byl to cikán, jen chlastal.“* Na ženě bylo vidět, že se o rodině a o svých zážitcích z dětství nechce zmiňovat.

Moje další otázka směřuje k samotnému výkonu trestu a možnosti mít u sebe dítě. Možnost ponechat si u sebe dítě hodnotí žena velmi kladně. Diskutujeme o výhodách a nevýhodách. Respondentka se zmiňuje o tom, že mít s sebou ve věznici dítě ji posiluje žít další život. Má proč a pro koho žít. Projevuje lítost nad tím, že se nestarala o syna Michala. *„Jsem prostě pitomá, dneska už bych to neudělala, kdybych to tak mohla vrátit.“* Chvilí se odmlčí, ale rozhovor pokračuje. Jednou z dalších výhod je to, že je vidět jak dítě roste, vyvíjí se, začíná říkat první slova, věty. Spolu s matkou řeší běžné situace, které by řešily doma. Nevýhodou tohoto prostředí je vnější kontakt se světem. *„Třeba moje Anička mě nikdy neviděla, že v krámě nakupuju, že řeším věci na poště, na úřadě, že si nejdeme koupit něco hezkýho na sebe, nebo třeba jen pitomou zmrzlinu. Anička je vyvalená, když jdeme po chodníku a čekáme, až přejedou auta, abychom přešly silnici.“* Překvapivě se ptám, zda je ve věznici možnost opustit areál. Respondentka vypráví, že jim je umožněno jednou za čas navštívit soukromou mateřskou školu ve Světlé nad Sázavou. Setkají se zde s dětmi z běžných rodin. Společně si hrají a konají různé aktivity, které jsou pro předškolní věk přirozené a děti

rozvíjejí. V neposlední řadě zmiňuje vazbu mezi matkou a dítětem, která je pro dítě velmi důležitá.

Další moje otázka směřuje k tomu, zda s odstupem času by udělala stejné rozhodnutí a znovu požádala o vzetí do věznice spolu se svojí dcerou. Odpověď zní kladně. Bez velkého rozmýšlení potvrzuje mé domněnky.

Dostáváme se k tomu, jak probíhá den na SpO. *„Normálka, jako doma, vařím, peru, žehlim, i si tady sama uklízím, prostě jako kdybych byla venku.“* Matka se snaží o dítě pečovat po celý den. Připravuje dceři jídlo, hraje si s ní. Aktivně se zapojuje do hudebních, sportovních či výtvarných činností, které jsou v rámci programu zacházení. Program je přizpůsoben potřebám dítěte. Možnosti vyžití jsou dle matky dostačující. Děti mají možnost využívat venkovní pískoviště a hřiště se spoustou herních prvků. *„Jo, maj tady všechno, ale to víte, venku je venku. Tady musíte všechno na čas, teď jít ven, teď přijít, teď svačina, oběd. Kdybych byla venku, tak bych nekoukala na to, jestli už je čas jít domů, ale na to, jestli se tady Aničce líbí a chce tady ještě bejt.“*

Otázka týkající se toho, zda matka tuší, jak dítě vnímá to, že je ve věznici, byla zodpovězena s velkou nejistotou. Matka krčí rameny. Myslí si, že dítě tuto situaci ještě nevnímá. Dcera se často dotazuje na svého bratra Michala, který ve věznici být nemůže. Matka mu jednou týdně telefonuje. Nejhorší jsou návštěvy rodiny, které nese špatně psychicky matka, dcera, ale i syn Míša, který jezdí na návštěvu matky s babičkou.

Na otázku, co by si respondentka nejvíce přála, odpověděla jednoznačně: *„Jít domů, vrátit čas a vynahradit Míšovi ten čas, kterej jsme nemohli bejt spolu. Hodně mě to tady naučilo, starat se o Aničku, vařit jí, prát a žehlit její oblečky, hrát si s ní, číst před spaním pohádku. Chci bejt jako každá normální máma, chci se změnit.“*

5.2.2 Případová studie 2

Druhou dotazovanou je žena, které je třicet pět let a spolu s ní je ve věznici téměř čtyřletá dcera Eliška.

Respondentka pochází z velmi slušné rodiny. Matka je učitelka, otec projektant. Na své dětství velmi ráda vzpomíná. Často s rodiči jezdila k moři a v zimě na hory. Sourozence nemá. V 15 letech nastoupila na sportovní gymnázium. Na škole se jí líbilo, přesto nedostudovala a začala brát drogy. Peníze na drogy sháněla krádežemi. Bydlela na západě Čech, ale z důvodu opakovaných krádeží byla z rodného města vykázána. Drogově závislá byla devět let. Poté se přestěhovala. Našla si pronájem u jedné rozvětvené romské rodiny. Zamílovala se do syna majitelky bytu, Jiřího. Jiří byl o devět let mladší, ale velmi ho milovala. Po několika měsících s Jiřím otěhotněla. Těhotenství zjistila až v pátém měsíci. U lékaře se dozvěděla, že čeká dvojčata. Stále ještě byla závislá na drogách, stále prováděla trestnou činnost – kradla. Právě kvůli krádežím byla odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody. Trest vzhledem k těhotenství nenastoupila. Odsouzené ženě se narodila dvojčata. Než stihla nastoupit výkon trestu, znovu otěhotněla. Nástup trestu se opět odložil, protože v Česku se odkládá všem matkám nástup do věznice do jednoho roku věku dítěte. Do věznice nastoupila s dcerou Eliškou, které byl jeden rok, avšak stále trpí tím, že zde nemůže mít dvojčata. O chlapce se stará přítelova maminka, protože přítel je též ve vězení. Respondentka nebyla propuštěna na lednovou amnestii v roce 2013. Následně podala žádost o domácí vězení, ta však byla zamítnuta. Trest vypršel koncem ledna 2014.

Tato žena mě ohromila svým temperamentem. Dřív, než jsem začala pokládat otázky, mi sdělila: „*To je dobře, že jste přišla, aspoň pokecám s někým jiným, tady je to na palici, pořád ty samý lidi, aspoň mi řeknete, jaký je to tam, venku.*“ Z těchto slov jsem usoudila, že na odsouzenou má velký dopad, že je ve vězení. Chybí jí kontakt s okolním světem.

Moje první otázka směřovala k dětství a rodině, ve které odsouzená žila. „*Jo, to bylo fajn, na to ráda vzpomínám, ty jo, kam my jsme se všude najezdili, na to se hezky vzpomíná, jenže to já svojí dceři nikdy dát nemůžu.*“ Ptám se odsouzené, proč si to

myslí? „*No když jsem v lochu, tak asi těžko můžu jet s dcerou na hory, jako jsem jezdila s našima.*“ Na téma rodina navazuji druhou otázkou, která se týká vztahu s matkou a otcem. „*Měli jsme dobrej vztah, všechno jsem mámě mohla říct, nikdy na mě za nic neřvala, byla na mě hodná, ty jo a teď mi posílá dopisy sem, do lochu, to je síla. To jsem se jí pěkně odvděčila.*“ „*Litujete toho?*“ „*A jak, to si ani neumíte představit. Máma slušná, táta slušnej, a já takovej hajzl. Kdyby mi to udělala moje holka tak..., asi nic, nezmůžete vůbec nic. Za nohu jí přece nepřivážu.*“ Tím se mi nabízí otázka, směřující k dceři odsouzené. „*Teď ji tady s sebou máte, co pro to děláte, aby se Elišce nestalo to, co Vám?*“ „*Snažím se ji vychovávat tak, jak nejlíp dovedu, je pro mě všechno, co bych tady jinýho dělala. Kdybych se o ni vzorně nestarala, poslali by mě na jinej barák a holku by poslali k tátovi. To by byl můj konec.*“ Výhody toho, že zde odsouzená má s sebou dceru, vidí hlavně v tom, že otec je také v trestu odnětí svobody a babička, která se již stará doma o dvojčata, by výchovu třech dětí zvládala špatně. Nevýhody žádné nevidí. Na dotaz, zda by se odsouzená rozhodla stejným způsobem jako před třemi lety, a vzala s sebou svoji dceru do věznice, odpověděla kladně. Dcera je jí velkou oporou. „*Vždyť se tady nemá špatně, má tady všechno, teda skoro všechno.*“ „*Jak to myslíte?*“ „*No docela se tady dětem věnujou, s vychnou chodíme na vycházky do parku, na vlakový nádraží, v zimě bobovat a sáňkovat. A taky na podzim chodíme tady na světelskou pouť, a když je teplo, tak opékáme buřty. Prostě všechno, co dělaj děti venku.*“ Dostávám se k otázkám týkajících se běžného dne na SpO. Odsouzená se zmiňuje, že zde není možnost si od dítěte odpočinout. Přiznává, že nepřetržitá péče o dítě je velmi náročná a takto svědomitě by se o dítě mimo věznici určitě nestarala. Pokládám dotaz, zda odsouzená tuší, jak dcera vnímá věznici, a jsem vyzvána, abych chvíli počkala, dotazovaná se dlouze zamýšlí a odpovídá nejistě. „*Tak to netuším, ale tudle se mě ptala, proč nás tady tety pořád zamykají a sama si i odpověděla, prej že to je kvůli tomu, aby nás tady nikdo neukrad.*“ Hlavní podstatou, dle odsouzené, je fakt, že děti jsou ve věznici se svojí matkou, což je pro tento věk dost důležité. Pobyt dítěte s matkou ve vězení přirovnává k pobytu v azylovém domě. Poslední dotaz směřuje k tomu, co by si odsouzená nejvíce přála. Respondentka odpovídá se slzami v očích. „*Největší přání je bejt s nima, se všema dohromady, trestem není to, že sem tady, ale největším trestem pro mě je to, že sem odloučena od rodiny.*“

5.2.3 Případová studie 3

Respondentka, třicet šest let, je ve věznicí se svým synem Jakubem, kterému jsou čtyři roky.

Odsouzená prožívala těžké dětství. Otec byl závislý na alkoholu, matka nebývala moc doma. Tancovala v nočních klubech a o rodinu nejevila zájem. Od dvanácti let byla vychovávána babičkou. Měla vlastně štěstí. Sourozenci byli umístěni do dětského domova. Výchova babičky byla přísná. Má pouze základní vzdělání. Učit se nikdy moc nechtěla. V šestnácti letech prvně otěhotněla a narodila se jí dcera. Za rok otěhotněla podruhé a narodila se jí opět holčička. O dcery se nestarala, a tak byly přiděleny do péče otce. Odsouzená žena měla na dívky platit výživné, ale protože nikde nepracovala, neměla příjem. Pobývala na ulici, neměla ani na pronájem. K odnětí trestu svobody byla odsouzena z důvodu neplacení výživného. Během mé návštěvy byla ve výkonu trestu dvacet tři měsíců.

Třetí odsouzená žena působila velmi neklidným dojmem. Pohled směřoval na zem a v ruce držela plyšového medvídka, který patřil jejímu synovi. Hračku neustále převracela z jedné strany na druhou. Projev oproti ostatním odsouzeným byl velmi kultivovaný. Důvod, pro který se odsouzená dostala do vězení, byl ohledně neplacení výživného. *„To bylo tenkrát pozdvižení u nás ve vsi. Když neplatí výživné otec, tak už se to bere tak nějak normálně, ale když výživné neplatí matka, tak je to mnohem větší rozruch. Všichni mě odsoudili, jaká že jsem to matka, ale nikdo už neviděl stranu druhou. Našemu vztahu nepřála přítelova matka. Pořád Honzu, mého přítele, proti mně štvála. Trvalo to tak dlouho, až jsem to nevydržela a z domu odešla. Bez holek. A to byl ten kámen úrazu. Pak už se to se mnou vezlo. Našla jsem si jiného přítele, se kterým jsem otěhotněla. Narodil se mi Jakub. Na holky jsem ale nezapomněla, psala jsem jim i Honzovi dopisy. Otec Jakuba si našel jinou ženu a já zůstala opět sama. Pak už jen chodily soudní obsílky.“* Tímto jsme se přenesly ze soukromého života respondentky do života za mřížemi. Mít u sebe dítě v době výkonu trestu je dle respondentky „výhra“. *„Je to něco neuvěřitelného, když můžete vidět vyrůstat syna vedle sebe. Asi bych se tady zbláznila, kdybych ho tady neměla. S Kubíkem mi to tady neskutečně utíká.*

Často myslím i na holky. Snad na mě nezapomenou.“ „Jste s dcerami v kontaktu?“ „Jsem, píšeme si, voláme si a dokonce, když jsou tady návštěvy, tak přijedou všichni.“ „Kdo všichni?“ „No obě holky i Honza, otec holek.“ Na odsouzené je vidět, že má rodinu ráda, lituje toho, že se rodina rozpadla. Z rozhovoru se dozvídám ještě jednu důležitou věc. Otec dcer finančně nezvládá situaci v rodině, a proto se rozhodl dceru Lenku dát do dětského domova. „To jste věděla?“ „Ano, psali mi to, ale je tam spokojená. Když přijede za mnou na návštěvu, tak říká, že to tam není nejhorší.“ Pomalu se ve svých otázkách přesouvám k dennímu režimu a vyžití dětí na SpO. „Je to den jako každý jiný. Jen s tím, že nejdete pečivo na snídani nakoupit do samoobsluhy nebo do pekárny, ale dojdeme si pro něj k nám do kantýny. Pak si s dětmi hrajeme, čteme, zpíváme, tancujeme. Když je pěkně, jdeme ven na houpačky a pískoviště.“ „To, co jste mi jmenovala, jsou aktivity uvnitř areálu. Pořádáte aktivity i vně areálu?“ „Určitě, za tu dobu, co jsem tady, byly skutečně výlety do ZOO v Jihlavě, ve Dvoře Králové a v Praze. Pamatuji si výlet do obřího akvária v Hradci Králové. Nejvíc, co se Kubíkovi líbilo, byla výstava hraček v Kamenici nad Lipou.“ Tímto se mi podsouvá dotaz, zda Kuba vnímá, že je ve věznici. Respondentka otáčí hlavou, tím mi dává najevo negativní odpověď. „Tím, že je tady se mnou od roka, tak neví, že to takhle nemá být. Podle mého názoru si myslí, že je to takhle v pořádku a tak to má být. Jiný styl života ještě nezažil. Tady mu nic z jeho pohledu nechybí. Jo, to kdybyste se zeptala mě, co mi chybí, odpověděla bych hned, bez váhání. Svoboda, domov, holky.“ Na odsouzené pozorují smutek a pláč.

5.3 Výsledky na základě rozhovoru s psychologem, vychovatelem

Vězeňský psycholog uvádí, že všechny tři odsouzené ženy se snaží vzorně pečovat o své dítě. Odsouzené matky usilují o maximální rozvoj dítěte po stránce psychické i fyzické. Velmi si váží toho, že jim bylo umožněno vzít si s sebou do věznice svoje dítě, neboť kritéria pro výběr odsouzených matek jsou velmi náročná a přísná. Stanovení věku tří let je dáno rozvojem osobnosti jedince. Tříleté děti si podle psychologů neuvědomují

prostředí, v němž se nacházejí spolu se svojí matkou. Naopak matky jsou si vědomy omezení pohybu dětí. Dětem se snaží tento handicap vynahradit každodenní činností. Společně oslavují narozeniny a svátky dětí, pořádají mikulášské besídky, oslavují Vánoce spojené s pečením vánočního cukroví. Samy se podílejí na divadelních představeních nejen pro svoje děti, ale i pro děti z okolních mateřských školek.

Vychovatel vězeňské služby uvádí že: *„Vězení může zpřetrhat ten řetězec patologického chování, který si už nese matka z rodiny. To, že má matka s sebou ve výkonu trestu dítě ji může posílit v tom, že se již patologické chování nebude objevovat.“* Matky mají samy ze svého pozitivního chování radost, a často po opuštění věznice podávají zaměstnancům vězeňské služby kladné zpětné informace o životě svém i svých dětí. Z obavy, že by jednou mohlo jejich dítě skončit v ústavní péči, se raději nedopouštějí žádného nezákonného jednání. Recidiva těchto odsouzených žen téměř nulová.

Všichni zaměstnanci vězeňské služby se snaží vyjít vstříc potřebám dítěte. U příležitosti 10. výročí založení specializovaného oddělení pracovníci vězeňské služby zorganizovali představení, na které přijela dětem zazpívat oblíbená dětská zpěvačka Dáda Patrasová.

S psychologem souhlasí i vychovatel. Říká: *„Zde jsou umístěny děti do tří let, poté si dítě začíná spoustu věcí pamatovat. Nechceme, aby výkon trestu zanechal na dětské duši stopu.“*

6 DISKUSE A ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Výkon trestu odnětí svobody je značný zásah do života nejen odsouzeného, ale i do života ostatních lidí. Trest odnětí svobody je jeden z nejpřísnějších trestů za spáchaný trestný čin, který lze pachateli udělit. Bajcura (1999) uvádí, že odnětí trestu svobody je spíš odplata za spáchaný trestný čin. Tato teorie se mi v praxi potvrdila. Všechny tři odsouzené ženy jsou si vědomy toho, čím se provinily a litují těchto negativních činů. Jejich pobyt ve věznici a odloučení od rodiny má dopad nejen na ně samé, ale i na děti, které mají s sebou ve vězení, a v neposlední řadě i na děti, které musely odsouzené zanechat doma, vzhledem k jejich věku. Jak jsem se již zmiňovala v teoretické části, do Věznice Světlá nad Sázavou mohou být umístěny matky s dětmi, které nepřesáhnou svým trestem věku tří let dítěte. Vystává tedy otázka, jak nesou situaci děti, kterým je tři a více let a matka si je s sebou do věznice nemohla vzít. Všechny tři odsouzené mají ještě doma děti, o kterých se vyjadřují kladně, ale ani jedna z žen neřeší otázku toho, jaké mají tyto děti pocity, potřeby, zda netrpí například úzkostí z toho, že s nimi nemůže matka být. Matky nedomýšlí, co všechno může způsobit předčasná separace od matky z pohledu dětí, které nemohou být umístěny spolu s matkou do věznice.

K nejvýznamnějším příspěvkům oboru psychologie patří bezesporu Maslowova pyramida potřeb, kde platí, že pokud jsou uspokojeny potřeby nižší, mohou být naplněny potřeby vyšší. Z rozhovorů s odsouzenými je jasné, že fyziologické potřeby, jako je například potřeba spánku, jídla, pití, vyměšování a tak dále jsou naplněny zcela dostatečně.

Z hlediska bezpečí a jistoty, jak vyplývá z rozhovorů, se matky o děti starají bez větších problémů. Péče o dítě ve věznici je celodenní. Matka by měla být pro dítě jistotou a oporou zejména v prvních třech letech života. Z mého pohledu se matky o svoje děti starají. Uvědomují si, jak je těžké se na SpO dostat. Kritéria pro přijetí na SpO, jak popisují výše, jsou velmi přísná. Jedna z respondentek uvádí i to, že pokud by porušila řád, mohlo by se stát, že by toto oddělení musela opustit, a toho se velmi obává. Může

nastat situace, kdy jak udává jedna z respondentek, se matce trest z jistých důvodů prodlouží, ale dítě již nesmí ve věznici zůstat. Nabízí se otázka, jak sdělit dítěti pravdu, že již s matkou nemůže být? Jaký dopad tato situace může na dítě mít? Dítě by touto skutečností mohlo být zaskočeno. O této problematice se odsouzené zmiňují tak, že se této reality pouze obávají, ale dále ji neřeší.

Utváření rodiny je základ. Matějček (1994, s. 25) uvádí, že: „*V rodinném životě se přirozeným způsobem a velice účelně uspokojují základní životní potřeby.*“ To, že dítě odejde z rodiny, ať už úplné nebo neúplné, se svojí matkou, je zásah do vztahů celé rodiny. Z rodinného prostředí se děti dostávají do prostředí „strýčků a tet“, kteří se jim spolu s matkou snaží vytvořit domácí prostředí, přesto toto prostředí nemůže nabídnout například vztahy sourozenecké nebo vrstevnické, které jsou pro další rozvoj dítěte velmi důležité. Odsouzené matky i zaměstnanci věznice se snaží dětem vytvořit prostředí, které se nejvíce podobá prostředí za zdmi věznice. Matky spolu s vychovatelem a s pedagogem volného času se snaží dětem nabídnout širokou škálu aktivit, které jsou pro děti z hlediska jejich rozvoje velmi důležité. Dvě ze tří respondentek si prostředí chválí, ale upozorňují na málo podnětné prostředí. Oceňují skutečnost, že matkám s dětmi je umožněno navštěvovat soukromou mateřskou školkou. Pro dítě v tomto věku je prostředí mateřské školy velmi přínosné. Jak uvádí Vágnerová (2005, s. 128), „*dítě potřebuje poznat svět, v němž žije, potřebuje se v něm orientovat.*“ Děti v tomto věku potřebují více zkoumat, experimentovat, chápat a poznávat svět. Svět, ve kterém se dítě začíná orientovat, jsou aktivity ostatních lidí, které se dítě snaží napodobit. Dítě napodobuje takové chování, které ho zaujalo. Ve vězeňském prostředí má dítě uspokojeny základní potřeby, ale s narůstajícím věkem se toto prostředí pro ně stává stereotypní.

Vychovatel i ostatní pracovníci věznice se shodují v tom, že pozitivním přístupem matky k dítěti lze potlačit patologické chování matky, špatné vzpomínky z dětství a kladně naladit dítě do jejich budoucího života. Pro dítě je raná péče velmi důležitá.

Mnoho odsouzených matek pochází ze složitých rodinných poměrů, zejména sociálních. Teprve ve vězení se naučí, jak se o svoje dítě správně starat, pečovat o něj, hrát si s ním. Některé až ve věznici zjistí, co je to pravá mateřská láska. To vše ovlivňuje

budoucí život matek i jejich dětí. Jsem přesvědčená, že tento typ věznice má velmi pozitivní dopad na budoucí život maminek i na celou naši společnost.

ZÁVĚR

Rané připoutání k matce a jeho kvalita zůstává klíčovým faktorem v dalším emočním vývoji člověka nejen v dětství, ale i v dospělosti. Je to známka prvního opravdového lidského vztahu vůbec.

V lidském životě mohou nastat situace, které donutí člověka jednat způsobem, který je v rozporu se zákonem a jedinec si rázem odpykává trest odnětí svobody. Jak jsem se již zmínila, je trest odnětí svobody nejpřísnějším trestem v České republice. Pokud se trestného činu dopustí žena – matka, má možnost si s sebou do věznice vzít svoje dítě. Tuto příležitost nabízí jako jediná v České republice Věznice ve Světlé nad Sázavou.

Výchovný vliv pomocí programu zacházení je v soudobém pojetí trestu odnětí trestu svobody zcela nezastupitelný, jelikož nejdůležitější povinností vězněných matek je celodenní péče o dítě. Matky, které žádají o přijetí na SpO, musí projít velmi přísnými kritérii. Jedním z nich je ukončení trestu zpravidla do dovršení třech let věku dítěte. Věk tří let je období zlomové, je to období, kdy už matčina náruč není jediným spolehlivým a bezpečným místem. Dítě začíná vnímat nejen své fyzické potřeby, ale také ty sociální. Uvědomuje si, že si bude muset najít své místo ve společnosti ostatních. Ztotožňuji se s tím, že věková hranice pro umístění matky s dítětem do věznice by neměla přesáhnout tři let dítěte.

Z výzkumu jsem zjistila, že podmínky, ve kterých děti žijí, jsou z pohledu matek na velmi dobré úrovni hlavně v oblasti materiální. V oblasti sociální se odsouzené ženy potýkají s nedostatečně podnětným prostředím, s chybějícím reálným životem. Odsouzené matky musí mít na paměti, že nejsou ve věznici za odměnu, ale za trest.

Z mého pohledu si odsouzené ženy velmi váží toho, že zde mohou být se svým potomkem a většinou z nich jsou jejich děti velikou oporou, zejména psychickou. Myslím si, že je zde určitě vytvořen bazální vztah mezi matkou a dítětem. Avšak žádná z nich neřeší, co by mohlo nastat, kdyby byl jejich trest prodloužen a jejich dítě by vzhledem k věku věznici muselo opustit. Materiální zázemí je v rámci možností věznice na velmi

dobré úrovni. Za velmi přínosné považuji návštěvy soukromé mateřské školy, kde se děti mohou setkávat s jinými dětmi, především se svými vrstevníky. Cením si toho, že odsouzené ženy, zaměstnanci i samy odsouzené matky se snaží zprostředkovat dětem co možná nejreálnější kulturní prostředí.

Pracovníci věznice se shodují v tom, že odsouzené matky mají specifické potřeby oproti ostatním odsouzeným ženám. Při plánování programů zacházení musí brát v úvahu, že na prvním místě je péče o svoje dítě. Je nutné přizpůsobit nabídku jednotlivých aktivit programů zacházení.

Velkou motivací k novému, lepšímu životu, je pro odsouzené ženy právě dítě, které s nimi může ve věznici být.

Cílem mojí práce bylo zjistit, jaké jsou podmínky života dětí umístěných ve věznici pro matky s dětmi. Jaký mají pohled na péči, výchovu a vzdělávání svých dětí samotné matky ve výkonu trestu. Jaký je názor zaměstnanců Vězeňské služby ČR na péči o děti u odsouzených matek. Tyto cíle byly dosaženy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění na svobodu*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-555-6.

BOWLBY, John. *Odloučení: Kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002, 148 s. ISBN 80-725-1104-1.

HÁLA, Jaroslav. *Bolest a naděje ve vězení: Penologické eseje*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-89-7387-013-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

KOVAŘÍKOVÁ, Markéta. Děti vězněných rodičů. *České vězeňství*. 2010, 2. ISSN 12139297

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-802-4723-105.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7042-256-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejméně potřebují*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-006-5.

MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 132. ISBN 80-210-1248-X.

NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010. ISBN 978-80-7357-509-01.

Řád výkonu trestu odnětí svobody č. 345/ 1999 Sb.

SISEL, Jaroslav. Bude jako nová. *České vězeňství*. 2004, roč. 11, č. 1, ISSN 12139297

SKUTIL, Martin. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, 254 s. ISBN 978-807-3677-787.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-802-4609-560.

Zákon č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 169/ 1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Vězeňská služba České republiky [online]. 16. 8. 2013 [cit. 2014-2-19]. Stručná charakteristika věznice. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-opava-83/o-nas-1603/charakteristika-veznice-a-ustavu-pro-vykon-zabezpecovaci-detence-opava-527/>

Vězeňská služba České republiky [online]. 19. 5. 2012 [cit. 2014-2-25]. Stručná charakteristika věznice. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-praha-ruzyne-90/o-nas-1617/zakladni-informace-159/oddeleni-vykonu-trestu-pro-odsouzene-zeny-repy>

Vězeňská služba České republiky [online]. 28. 10. 2009 [cit. 2014-1-13]. Stručná charakteristika věznice. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/zakladni-informace-154/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Struktura rozhovoru

Příloha č. 2 – Ukázka poznámek z rozhovoru

PŘÍLOHA Č. 1 – STRUKTURA ROZHOVORU

1. Mohla byste mi vyprávět něco o sobě, o své rodině?
2. Co jste studovala?
3. Z jakého důvodu jste se zde ocitla?
4. Jak vnímáte to, že Vám bylo umožněno vzít si s sebou do věznice svoje dítě?
5. Jaké jsou výhody a nevýhody toho, že zde můžete mít dítě?
6. Jak probíhá den s Vaším dítětem?
7. Jaké má zde Vaše dítě možnosti vyžití?
8. Tušíte, jak dítě věznici vnímá?
9. Máte pocit, že v něčem Vaše dítě strádá, chybí mu něco?
10. Co byste si přála?

PŘÍLOHA Č. 2 – UKÁZKA POZNÁMEK Z ROZHOVORU

„Mohla byste mi vyprávět něco o sobě, o rodině?“ „Jo, to bylo fajn, na to ráda vzpomínám, ty jo, kam my jsme se všude najezdili, na to se hezky vzpomíná, jenže to já svojí dceři nikdy dát nemůžu.“ „Proč si to tak myslíte?“ „ No když jsem v lochu, tak asi těžko můžu jet s dcerou na hory, jako jsem jezdila s našima.“ „Mrzí Vás to?“ „ A jak. Přece se říká... mít věk, co tenkrát a rozum, co teď, to bylo fajn.“ A co Vaše rodina, maminka, tatínek, jaký jste měli mezi sebou vztah? „Měli jsme dobrej vztah, všechno jsem mámě mohla říct, nikdy na mě za nic neřvala, byla na mě hodná, ty jo a teď mi posílá dopisy sem, do lochu, to je síla. To jsem se jí pěkně odvděčila.“ „Lituujete toho?“ „A jak, to si ani neumíte představit. Máma slušná, táta slušnej, a já takovej hajzl. Kdyby mi to udělala moje holka tak....., asi nic, nezmůžete vůbec nic. Za nohu jí přece nepřivážu.“ „Co jste studovala?“ „Byla jsem úplně normální holka, jako každá jiná. Nejdřív jsem chodila na základku a pak jsem přešla na sportovní gymnázium.“ „To znamená, že jste byla dobrá ve sportu, co jste dělala za sport?“ „Bavila mě atletika, hlavně krátký tratě, v těch jsem byla dobrá. Jenže pak jsem všechno podělala.“ „ Co tím myslíte?“ No začala jsem brát drogy, na drogy nebyly prachy, tak jsem začala krást.“ „Co se dělo potom?“ „Pak jsem měla jít sedět, ale otěhotněla jsem. Těhotenství jsem zjistila až v pátem měsíci. Doktor mi řek, že budu mít dvojčata. Trest se mi odložil. Já zjistila, že do basy nejdu. Pak se mi narodili kluci, jenže drogy jsem brát nepřestala, prachy na ně nebyly, a tak jsem kradla dál. Jenže jsem znova otěhotněla, tak mě zase nemohli zavřít. A když byl dceři rok, musela jsem nastoupit do věznice.“ „Teď ji tady s sebou máte, co pro to děláte, aby se Elišce nestalo to, co Vám?“ „Snažím se ji vychovávat, tak, jak nejlíp dovedu, je pro mě všechno, co bych tady jinýho dělala. Kdybych se o ni vzorně nestarala, poslali by mě na jinej barák a holku by poslali k tátovi. To by byl můj konec.“ „Jaké jsou podle Vás výhody nebo nevýhody toho, že zde můžete mít svoji dceru?“ „Otec dcery je momentálně taky ve vězení a o kluky se musí starat babička. Má toho už takhle dost strat se o dva, natož o tři děti. A já tady nejsem sama, mám tady kousek domova.“ „A nevýhody?“ „Nevýhody snad ani nejsou. Vždyť se tady nemá špatně, má tady všechno, teda skoro všechno.“ „Jak to myslíte?“ „No docela se tady dětem věnujou, s vychnou chodíme na vycházky do parku, na vlakový nádraží,

v zimě bobovat a sáňkovat. A taky na podzim chodíme tady na světelskou pouť, a když je teplo, tak opékáme buřty. Prostě všechno, co dělaj děti venku.“ „Můžete mi popsat běžný den tady na oddělení?“ „No to máte stejný, jako doma. Připravujete jídlo, perete, žehlíte, chodíte s dítětem ven a tak. Jen jsme omezeny prostorem a časem. Práce kolem dětí je docela náročná, ale to Vám asi nemusím říkat. Máte taky děti?“ „Ano, mám dvě. Dceru a syna, ale ty už jsou mnohem větší než Vaše dcera, ty už mají jiné zájmy a starosti. Jaké tady ve věznici mají děti vyžití?“ „Docela se jim tady všichni věnujeme. Hrajeme společně hry, kreslíme, zpíváme, chodíme na písek, občas i někam jedeme. Hlavně se mi tady líbí, že slavíme všechny možné svátky, jako jsou Vánoce, Velikonoce, Mikuláše a tak.“ „Tušíte, jak dcera věznici vnímá?“ „Tak to netuším, ale tudle se mě ptala, proč nás tady tety pořád zamykají a sama si i odpověděla, prej že to je kvůli tomu, aby nás tady nikdo neukrad. Myslím si, že je pro nás důležitý to, že jsme spolu. Je to tady stejný, jako v azyláku.“ „Vy jste někdy byla v azylovém domě?“ „Jo, pár dní, ale to nestojí ani za řeč.“ „Jaké máte největší přání?“ „Největší přání je bejt s nima, se všema dohromady, trestem není to, že sem tady, ale největším trestem pro mě je to, že sem odloučena od rodiny.“